

IK BEPAAL ZELF, DUS IK BEN

LEEFTIJD ALS MODERATOR IN DE RELATIE TUSSEN DE
MATE VAN AUTONOMIE EN DE IDENTITEITSSTIJL VAN
JONGEREN

Universiteit
Leiden

Naam	Elvira Duiven
Studentnummer	2079674
Specialisatie	Orthopedagogiek
Email	e.c.duiven@umail.leidenuniv.nl elvira.duiven@hotmail.com
Begeleider 1	Paul Vedder
Email	vedder@fsw.leidenuniv.nl
Begeleider 2	Mitch van Geel
Email	mgeel@fsw.leidenuniv.nl
Studiejaar	2018 – 2019

Abstract

This study investigates whether age influences the strength of the relationship between variable autonomy and the three different identity styles proposed by Berzonsky. Literature about the development of identity, states that autonomy is a very important factor in this development. Less is known about the influence the age of adolescents has on this relationship. In order to find the answer to this question, moderation analyses were used with a sample of 283 Dutch adolescents between the ages of 16 and 20 years. The participants filled out two different questionnaires, one about autonomy and one about the three different identity styles. The questionnaires measured the level of autonomy experienced by the participants, and which of the three identity styles they utilized most. No significant relations between the three identity styles and autonomy were found. Furthermore, no significant moderation effect was found for the informative and diffuse identity styles when age was added to the analysis. However, it does moderate the relationship between the normative identity style and autonomy. Moreover, the findings support the hypothesis that older adolescents are less likely to use the normative identity style when finding their own identity, because they experience more autonomy. Conversely, younger adolescents are more likely to use the normative identity style to find their own identity, because they need the opinion and support of their friends before making their decision.

Inleiding

Eén van de belangrijkste taken in de puberteit is het vormen van een identiteit (Erikson, 1968). Dit klinkt gemakkelijker dan het in werkelijkheid is (Reinders, 2017). Het hebben van een eigen identiteit betekent dat de jongere weet wie hij is en wat er bij hem past (Ramey, Rose-Krasnor & Lawford, 2017). Er bestaan meerdere identiteitsstijlen die jongeren gebruiken om de eigen identiteit vorm te geven, namelijk de informatieve identiteitsstijl, de normatieve identiteitsstijl en de diffuse identiteitsstijl (Berzonsky, 1989). Gedurende de zoektocht naar een passende identiteit maken jongeren zich los van de ouders en worden vriendschappen met leeftijdsgenoten belangrijker (Kroger, 2000; Oyserman et al., 2012). Jongeren in de adolescentie willen meer autonomie en vrijheid, om zelf te kunnen bepalen wie ze willen zijn. Volgens Kuhnen (2017) is autonomie nodig om de eigen identiteit te kunnen vormen. Vragen zoals, ‘wie ben ik en hoe wil ik zijn’ komen aan bod. Jongeren hebben advies nodig van vrienden, familie of anderen binnen het sociale netwerk, om antwoorden op die vragen te krijgen (Kroger, 2007). Wanneer dit advies ontbreekt, kan het voor jongeren lastig zijn te bepalen welke identiteit bij hen past (Kroger, 2007).

Er is al veel bekend over de identiteitsontwikkeling bij adolescenten (Erikson, 1967; Marcia, 1980; Soenens & Luyckx, 2003; Wit, 2012). Uit onderzoek blijkt dat autonomie nodig is om tot een passende identiteit te komen (Wit, 2012). Het is nog onduidelijk welke rol leeftijd speelt in de identiteitsontwikkeling, wanneer er ook wordt gekeken naar de mate van autonomie. Omdat het ontwikkelen van een identiteit een belangrijke taak is in de adolescentie, is het van belang hier beter inzicht in te krijgen. Volgens de literatuur is de informatieve identiteitsstijl de meest ideale stijl om tot

een stevige identiteit te komen (Goossens, 1995; Van Hoof, 1999). Door jongeren binnen het onderwijs te stimuleren om de eigen wensen en voorkeuren te ontwikkelen en hen voldoende te informeren over de verschillende overtuigingen, hebben zij de meeste kans zich volgens de informatieve identiteitsstijl te ontplooiën. Uit onderzoek van Kunnen et al. (2008) blijkt dat er verschil is in de ondersteuning die adolescenten nodig hebben om zelfstandig tot een keuze te komen. Dit kunnen keuzes zijn over studie, werk, maar ook over activiteiten waaraan wordt deelgenomen. Adolescenten hebben begeleiding nodig bij het aanleren van die vaardigheden die nodig zijn om zelfstandig keuzes te kunnen maken (Kunnen et al., 2008).

Het is van belang om ouders en scholen handvatten te kunnen geven om jongeren beter te kunnen informeren en begeleiden bij deze belangrijke ontwikkeling. Een goed ontwikkelde identiteit is van belang voor een positief zelfbeeld en vermindert daarmee de kans op een depressie en latere werkeloosheid (Orth, Robins & Widaman, 2012). In het huidige onderzoek zal worden nagegaan of leeftijd (16 – 20 jaar) een moderator is in de relatie tussen de mate van autonomie die jongeren ervaren en de identiteitsstijl die de jongeren ontwikkelen.

Identiteitsstijlen

Er bestaan meerdere manieren om op zoek te gaan naar een passende identiteit. Voortbouwend op de theorie van Erikson (1967), heeft Marcia, aan de hand van de concepten exploreren en verbinden, vier identiteitsstijlen beschreven die jongeren toepassen om de eigen identiteit te vormen (Marcia, 1980). Deze identiteitsstijlen zijn *Achievement*, *Moratorium*, *Foreclosure* en *Diffusion*. Jongeren binnen de *Achievement* status hebben verschillende perspectieven van anderen onderzocht en vervolgens een bewuste keuze gemaakt om zich te verbinden met een identiteit. In de *Moratorium* status zijn de jongeren nog steeds bezig met het onderzoeken van verschillende perspectieven en hebben zij nog geen keuze gemaakt. Jongeren in de *Foreclosure* status hebben zich al wel verbonden met een bepaalde identiteit, maar hebben weinig tot geen verschillende perspectieven onderzocht. Vaak hebben deze jongeren zich laten beïnvloeden door belangrijke personen binnen de omgeving, zoals ouders en vrienden. Tot slot de *Diffusion* status, waarin jongeren noch op onderzoek zijn uitgegaan, noch een keuze hebben gemaakt voor een bepaalde identiteit.

Berzonsky (1989) geeft een alternatieve kijk op de theorie van Marcia. Hij gaat ervan uit dat de statussen beschreven door Marcia, voortkomen uit een sociaal cognitieve stijl (Berzonsky, 1989). Zo zouden jongeren die binnen de *Moratorium* en *Achievement* status vallen, gebruikmaken van een informatie-georiënteerde stijl. Jongeren binnen de *Foreclosure* status hebben een normatief georiënteerde stijl en jongeren die vallen binnen de *Diffusion* status hebben een vermijdende stijl van exploratie (Soenens & Luyckx, 2003). Net zoals de theorie van Marcia, gaat de theorie van Berzonsky uit van het feit dat jongeren exploreren en/of zich verbinden met een bepaalde identiteit. Een verschil is echter dat Berzonsky identiteitsontwikkeling ziet als een informatieverwerkingsproces, en niet als

eindproduct. Hij legt meer de nadruk op het proces van identiteit, dan op de uitkomst (Soenens & Luyckx, 2003). De jongeren kunnen ook alle identiteitsstijlen doorlopen, dit is situatie afhankelijk (Soenens & Luyckx, 2003). In dit onderzoek wordt uitgegaan van de theorie van Berzonsky.

Identiteit en Autonomie

Identiteit betekent dat de jongere weet wie hij is en wat zijn persoonlijke interesses zijn (Ramey, Rose-Knasor & Lawford, 2017). Onder andere de eigen karaktertrekken, familie en vrienden geven richting aan de ontwikkeling van de eigen identiteit (Oyserman et al., 2012). Wanneer jongeren goedkeuring krijgen voor hun gedrag door vrienden en familie, voelen zij zich beter over zichzelf en vergroot dit het zelfvertrouwen (Schouten & Valkenburg, 2005).

Autonomie betekent dat jongeren zelfstandig keuzes kunnen maken (Wit, 2012). Hierbij is het van belang dat zij een eigen perspectief kunnen innemen en niet blindelings het perspectief van anderen overnemen (Mason, Dyer & Norton, 2009). Gedurende de adolescentie neemt de autonomie van jongeren toe, omdat zij leren de mening van anderen tot zich te nemen en op basis daarvan een eigen perspectief in te nemen. Zoals reeds beschreven maken jongeren zich gedurende de adolescentie los van hun ouders. De mening en de bevestiging van vrienden wordt voor hen belangrijker (Kroger, 2000; Laursen, Hafen, Kerr, & Stattin, 2012).

Uit onderzoek blijkt dat het gevoel van erbij horen voor jongeren belangrijk is (Boyd, 2007; Burrow & Rainone, 2017; O’Keeffe et al., 2011; Pelling & White, 2009; Prinsen et al., 2015). Door de verschillende sociale contacten die de jongeren aangaan, maken zij kennis met meerdere perspectieven die zij anders mogelijk niet hadden ontdekt. Jongeren krijgen hierdoor de kans om te experimenteren met de eigen identiteit (Eckert, 1988). Weten wie je bent en wat je van je zelf belangrijk vindt, levert volgens Erikson (1968) een bijdrage aan het gevoel van het hebben van een eigen identiteit. Hoe meer de jongere zich bewust is van zijn sterke en zwakke punten, hoe zekerder hij is over zichzelf. Dit versterkt het gevoel van eigenwaarde (Kenrick, Neuberg, & Cialdini, 2010; Luyckx et al., 2013).

Leeftijd, Autonomie en Identiteitsstijlen

In de vroege adolescentie zijn jongeren nog erg gevoelig voor, en laten zich leiden door de mening van anderen (Luyckx et al., 2013; Soenens et al., 2005). Dit komt omdat jonge adolescenten hun eigen grenzen nog aan het ontdekken zijn (Bonetti, Campbell, & Gilmore, 2010). Het ervaren van wat zij wel en niet prettig vinden, draagt bij aan het doen vormen van de eigen identiteit. Het past bij de normatieve identiteitsstijl dat jongeren afhankelijk zijn van de mening van anderen (Soenens & Luyckx, 2003). Jongere adolescenten zullen daarom een normatief georiënteerde stijl hanteren. Dit neemt niet weg dat deze jongeren helemaal geen autonomie ervaren. Omdat zij zich in de eerste jaren van de puberteit los beginnen te maken van de ouders en vriendschappen belangrijker worden, groeit wel degelijk het gevoel van autonomie (Laursen, Hafen, Kerr & Stattin, 2012). Maar omdat zij nog niet in

staat zijn onafhankelijke keuzes te kunnen maken, betekent dit volgens Crone (2009) dat de autonomie nog beperkt is.

In de late adolescentie zijn de jongeren beter in staat vanuit hun eigen perspectief keuzes te maken (Sebastian, Burnett & Blakemore, 2008). Zij weten inmiddels dat er meerdere perspectieven bestaan en zijn in staat daarmee hun eigen mening te vormen. Ze hebben zich ontwikkeld tot autonome individuen die vertrouwen hebben in zichzelf en in staat zijn de keuzes die zij maken te onderbouwen (Luyckx et al., 2012). Het past bij de informatieve identiteitsstijl dat jongeren in staat zijn vanuit het eigen perspectief een weloverwogen keuze te kunnen maken. De jongeren hebben zelf meerdere perspectieven ontdekt en daaruit de eigen identiteit gevormd. Oudere adolescenten zullen daarom een informatief georiënteerde stijl hanteren. Zij zijn namelijk in staat zelfstandige en weloverwogen keuzes te maken. Onderzoek wijst uit dat de informatieve identiteitsstijl de meest ideale stijl is om tot een stevige identiteit te komen (Goossens, 1995; Van Hoof, 1999).

De diffuse identiteitsstijl kan zich op elk moment binnen de adolescentie voordoen. Vaak voelen jongeren zich binnen deze identiteitsstijl alleen en sluiten zij zich af voor de omgeving (Ermann, 2011). Dit gebeurt bijvoorbeeld wanneer jongeren worden gepest. Het kan ook zo zijn dat de jongeren niet willen nadenken over de toekomst. Ze zijn bang voor wat er komen gaat, ze denken dat wat ze nastreven hen toch niet zal lukken en sluiten zich vervolgens af voor de wereld om hen heen (Ermann, 2011). Deze jongeren hebben een vergroot risico op het krijgen van een depressie (Orth, Robins & Widaman, 2012). Vaak ligt hier een negatief zelfbeeld aan ten grondslag (Orth, Robins & Widaman, 2012). De jongere is niet in staat een positief gevoel van eigenwaarde te hebben en komt niet tot het onderzoeken van zijn eigen normen en waarden (Ermann, 2011). Zowel jongere adolescenten als oudere adolescenten kunnen hiermee te maken krijgen en ontwikkelen zich dan volgens de diffuse identiteitsstijl.

Huidig Onderzoek

In de literatuur wordt de moderatie van leeftijd in de relatie tussen autonomie en identiteitsstijl nauwelijks beschreven. Er is veel aandacht voor de belangrijke rol van autonomie op de ontwikkeling van een identiteit van de jongeren, maar er is nog weinig bekend over de rol van leeftijd in deze samenhang. In het huidige onderzoek wordt hierover meer kennis vergaard, door antwoord te zoeken op de vraag: 'Is er een verband tussen de mate van autonomie van jongeren en hun identiteitsstijl, en wordt de sterkte van het verband gemodereerd door leeftijden?' Deze hoofdvraag zal onderzocht worden met behulp van twee subvragen.

De eerste subvraag luidt; 'Hangt de mate van autonomie samen met de identiteitsstijlen?' Verwacht wordt dat er een verband gevonden zal worden tussen de mate van autonomie en de informatieve- en normatieve identiteitsstijl. Uit de literatuur blijkt dat autonomie nodig is om een identiteit te kunnen vormen (Kuhnen, 2017). Er wordt verwacht dat een grotere mate van autonomie positief samenhangt met een informatief georiënteerde stijl en negatief samenhangt met een normatief

georiënteerde stijl. Uit de literatuur blijkt dat een informatieve identiteitsstijl wordt gekenmerkt door het zelfstandig keuzes kunnen maken. Om deze zelfstandige keuzes te kunnen maken, hebben jongeren autonomie nodig (Wit, 2012). Daarnaast blijkt uit onderzoek dat een normatieve identiteitsstijl wordt gekenmerkt door de belangrijke rol van vrienden. Zij beïnvloeden de keuzes die de adolescent maakt (Mason, Dyer & Norton, 2009). Dit betekent dat zij minder autonomie zullen ervaren, omdat zij afgaan op de mening van anderen en zelf onvoldoende in staat zijn zelfstandig een eigen mening te kunnen vormen. Verwacht wordt dat voor de diffuse identiteitsstijl geen verband wordt gevonden met autonomie, omdat de diffuse identiteitsstijl zich kenmerkt door het niet op onderzoek uitgaan naar de eigen identiteit (Ermann, 2011). Jongeren denken niet na over de toekomst en gaan belangrijke keuzes uit de weg. Omdat zij niet in staat zijn eigen keuzes te maken, ervaren jongeren binnen de diffuse identiteitsstijl geen autonomie (Ermann, 2011).

De tweede subvraag luidt: ‘Hangt de sterkte van de samenhang tussen de mate van autonomie en de identiteitsstijl van jongeren af van hun leeftijd?’ Verwacht wordt dat de samenhang tussen de mate van autonomie en de informatieve identiteitsstijl toeneemt wanneer jongeren ouder worden. De samenhang tussen de mate van autonomie en de normatief georiënteerde identiteitsstijl zal afnemen wanneer jongeren ouder worden. Uit onderzoek van Crone (2009) is gebleken dat jongere adolescenten minder in staat zijn zelfstandig beslissingen en keuzes te maken dan oudere adolescenten. Zij zijn gevoelig voor, en laten zich leiden door de mening van vrienden. Omdat zij zelf onvoldoende in staat zijn weloverwogen keuzes te kunnen maken, zullen zij minder autonomie ervaren. In de late adolescentie zijn jongeren beter in staat vanuit hun eigen perspectief keuzes te maken (Sebastian, Burnett & Blakemore, 2008). Ook hebben zij meer vertrouwen in zichzelf en hun persoonlijke keuzes (Luyckx et al., 2012). Omdat oudere jongeren in staat zijn zelfstandig keuzes te kunnen maken, zullen zij meer autonomie ervaren.

Methodie

Participanten

Er zijn bij 283 participanten in de leeftijd van 16 – 20 jaar ($M = 17,18$, $SD = 1,07$) vragenlijsten afgenomen. De meerderheid bestaat uit 17-jarigen ($n = 110$), gevolgd door 16-jarigen ($n = 84$), 18-jarigen ($n = 56$), 19-jarigen ($n = 21$) en 20-jarigen ($n = 12$). Er hebben 130 mannen deelgenomen aan het onderzoek en 153 vrouwen. De participanten zijn afkomstig van Nederlandse scholen van het VWO ($n = 57$), de HAVO ($n = 119$) en het MBO ($n = 95$).

Instrumenten

Identiteitsstijl. Om de identiteitsstijl van de jongeren te bepalen, werd de *Identity Style Inventory -5* afgenomen (Berzonsky, Soenens, Luyckx, Smits, Papini, & Goossens, 2013). Deze vragenlijst beoogt de drie verschillende identiteitsstijlen in kaart te brengen, waarbij er werd gekeken naar hoe jongeren omgaan met persoonlijke problemen en het nemen van beslissingen. De vragenlijst bestond in totaal uit

33 items en aan de hand van een 5 punts likert schaal vulde de participant zijn antwoorden in (*zo ben ik helemaal niet – zo ben ik helemaal*) (Berzonsky et al., 2013). Voorbeeldvragen voor de informatieve identiteitsstijl zijn: ‘Ik weet wat ik met mijn toekomst wil gaan doen’ en ‘Ik pak de problemen in mijn leven aan door er actief over na te denken’. Voorbeeldvragen voor de normatieve identiteitsstijl zijn: ‘Ik streef er naar dezelfde waarden en normen te hanteren als mijn familie en vrienden’ en ‘Bij het maken van een beslissing over mijn toekomst, volg ik automatisch wat goede vrienden of familie van mij verwachten’. Voorbeeldvragen voor de diffuse identiteitsstijl zijn: ‘Als ik een beslissing moet nemen in mijn leven probeer ik die zo lang mogelijk uit te stellen. Ik zie vanzelf wel wat er gebeurt’ en ‘Als er zich persoonlijke problemen voordoen, probeer ik zo lang mogelijk te wachten om iets te ondernemen’.

De betrouwbaarheid voor de vragen met betrekking tot de informatieve stijl is gemeten met Cronbach's alpha en bedroeg .854. De betrouwbaarheid voor de vragen met betrekking tot de normatieve stijl is gemeten met Cronbach's alpha en bedroeg .476. De betrouwbaarheid voor de vragen met betrekking tot de diffuse stijl is gemeten met Cronbach's alpha en bedroeg .314. Uit onderzoek blijkt dat de vragenlijst zowel op de betrouwbaarheid als de validiteit gemiddeld scoort (Berzonsky, Soenens, Luyckx, Smits, Papini, & Goossens, 2013). De test - hertest betrouwbaarheid van de verschillende identiteitsstijlen bedroeg tussen de .77 en .83 en geeft dus een hoge betrouwbaarheid weer (Berzonsky, Soenens, Luyckx, Smits, Papini, & Goossens, 2013). Daarnaast correleren de vragen positief met de identiteitsstijlen beschreven door Berzonsky (1989). Hieruit kan worden opgemaakt dat de convergente validiteit en discriminante validiteit van de vragenlijst voldoende is

Autonomie. Om de mate van autonomie van de jongeren te bepalen is de vragenlijst ‘Zelfstandig functioneren’ afgenomen (Sheldon, 1995). Dit is een zelfrapportagelijst om vast te stellen in hoeverre jongeren ervaren zelfstandig beslissingen te kunnen nemen op basis van belangrijke persoonlijke waardes en interesses (Sheldon, 1995). De vragenlijst bestond uit 10 vragen en aan de hand van een 5 punts likert schaal vulde de jongere zijn antwoorden in (*zo ben ik helemaal niet – zo ben ik helemaal*). Voorbeeldvragen uit de vragenlijst zijn: ‘Ik voel me vrij om de dingen te doen die ik wil doen’ en ‘Als ik in de spiegel kijk, heb ik soms het gevoel dat ik een vreemde zie’.

De betrouwbaarheid voor de vragenlijst is gemeten met Cronbach's alpha en bedroeg .742. Uit onderzoek blijkt dat de vragenlijst op de betrouwbaarheid goed scoort (Sheldon, Ryan & Reis, 1996). Daarnaast blijkt uit ander onderzoek dat er ook een hoge positieve correlatie tussen de 10 items is. Deze behaalt een alpha coëfficiënt van .86 tot .92, waaruit kan worden opgemaakt dat de convergente validiteit van de vragenlijst goed is (Jenkins-Guarnieri, Vaughan & Wright, 2015).

Procedure

Studenten van de Bachelor Pedagogische Wetenschappen en de Master Education and Child Studies hebben scholen geworven waarop het onderzoek is uitgevoerd. Scholen binnen heel Nederland zijn benaderd. Het verzamelen van de data heeft plaatsgevonden van januari 2019 tot mei 2019.

Bij aanvang van het onderzoek hebben de participanten een brief doorgelezen met daarin kort het doel en inhoud van het onderzoek. De participanten hebben een *informed consent* ondertekend, waarin duidelijk stond beschreven dat zij de mogelijkheid hebben te allen tijde te stoppen met de deelname aan het onderzoek. De onderzoeksgegevens werden anoniem verwerkt. Alleen de hoofdonderzoekers wisten welk nummer bij welke persoon hoorde, mocht één van de participanten besloten hebben te stoppen, zodat deze gegevens gemakkelijk verwijderd konden worden. De onderzoeker had de participanten uitgelegd wat het onderzoek inhield en hoe lang het onderzoek zou duren.

Allereerst werd gestart met de vragenlijsten. De totale duur van de testafname was een half uur. De vragenlijsten zijn gemaakt in een computerlokaal van school òf, bij uitzondering, op de mobiele telefoons van de participanten. De participanten ontvingen een briefje met daarop een link die moest worden ingetypt op de pc om bij de vragenlijst te komen. Tijdens de afname van de vragenlijsten konden de participanten vragen stellen over moeilijke woorden of over vragen die niet werden begrepen. De onderzoekers waren getraind in het toelichten van de vragenlijsten en in het uitleggen van moeilijke woorden in de vragenlijsten. Hiervoor werd gebruik gemaakt van een speciaal voor dit doel aangemaakte woordenlijst. Zodra de participanten alle vragenlijsten hadden ingevuld, werd de informatie opgeslagen en kon de overige tijd van het lesuur worden besteed aan het maken van huiswerk. Wanneer alle participanten binnen de klas de vragenlijsten voltooid hadden, werd nog kort nabesproken hoe de participanten de vragenlijsten ervaren hadden. Tot slot werden de participanten bedankt voor de deelname.

De ethische aanvraag voor het onderzoek is goedgekeurd door de ethiekcommissie van het instituut PW. Alle deelnemende scholen hebben, nadat de data is verzameld, een korte terugkoppeling gekregen van de resultaten met betrekking tot de eigen school.

Analyse

Om de onderzoeksvragen te toetsen is er gebruik gemaakt van het programma SPSS. In dit onderzoek is er sprake van verschillende onafhankelijke variabelen en één afhankelijke variabele. De afhankelijke variabele van dit onderzoek zijn de scores op de drie identiteitsstijlen. De onafhankelijke variabelen zijn de mate van autonomie en leeftijd. Aan de hand van een multipele regressieanalyse zal de onderzoeksvraag worden onderzocht. Allereerst zal worden nagegaan of er sprake is van een verband tussen de mate van autonomie en de verworven identiteitsstijl. Vervolgens wordt de variabele leeftijd als moderator toegevoegd aan de analyse. Gekeken wordt of leeftijd de sterkte van de relatie tussen autonomie en de verworven identiteitsstijl beïnvloedt. Wanneer dit het geval blijkt te zijn, kan worden gesproken van een moderatie effect van leeftijd. Voordat de toetsen kunnen worden uitgevoerd zal worden gecontroleerd of er wordt voldaan aan de assumpties van een regressieanalyse. Er moet sprake zijn van lineariteit, de residuen moeten normaal zijn verdeeld, er mag geen sprake zijn van multicollineariteit (de onafhankelijke variabelen mogen niet

te veel correleren, wat zou betekenen dat ze hetzelfde meten), er moet sprake zijn van homoscedasticiteit (de punten liggen in een wolk rond de lijn) en de onafhankelijke variabele moet continu zijn (Moore & McCabe, 2014).

Resultaten

Data Inspectie

Om de onderzoeksvraag te beantwoorden is er getoetst of leeftijd een moderator is in het verband tussen de mate van autonomie en de identiteitsstijl van jongeren tussen de 16 en 20 jaar. Voordat de analyse kon worden uitgevoerd, is gecontroleerd of de variabelen voldoen aan de assumpties voor een multiële regressie. Er is gecontroleerd op homoscedasticiteit, normaliteit, uitbijters en multicollineariteit bij de variabelen. Er is sprake van homoscedasticiteit, omdat er geen duidelijk patroon werd gezien in het residuenplot. Leeftijd en autonomie schenden de aanname van normaliteit, omdat de scheefheid bij beide groter is dan de grenswaarde van 3. Om de verdeling van de leeftijden minder scheef te laten, zijn de 19- en 20-jarigen samengevoegd tot één groep. Er is hiervoor gekozen omdat de groep van 20-jarigen maar uit 12 participanten bestond en daarmee erg klein was. Door de 19- en 20-jarigen samen te voegen, is de scheefheid aanzienlijk afgenomen. De scheefheid ging van waarde 5.93 naar een waarde 3.45. Om autonomie normaliteit aan te laten nemen, is deze getransformeerd door te kwadrateren. Hierdoor neemt de verdeling van autonomie nu wel normaliteit aan en kan de multiële regressieanalyse worden uitgevoerd (Moore & McCabe, 2014).

Per variabele is er gekeken naar mogelijke uitbijters, door een boxplot te maken. Zo blijken leeftijd en de informatieve identiteitsstijl geen uitbijters te hebben. De diffuse identiteitsstijl heeft één uitbijter, autonomie heeft twee uitbijters en de normatieve identiteitsstijl heeft negen uitbijters. Er is gecontroleerd of de participanten de vragenlijsten op correcte wijze hadden ingevuld. Hieruit blijkt dat één van de participanten opvallende waarden had op de verschillende vragenlijsten. Deze participant had bij elke vraag dezelfde waarde ingevuld. Dit wordt een procedurele uitbijter genoemd en er is voor gekozen deze uitbijter te verwijderen uit de dataset. De overige uitbijters zijn onverklaarbare uitzonderlijke scores. Er is voor gekozen deze uitbijters niet te verwijderen uit de dataset.

Er is geen sprake van multicollineariteit, omdat er geen hoge Pearson correlatie tussen autonomie en leeftijd is gevonden (Moore & McCabe, 2014). De variabelen voldoen hiermee aan de assumpties om de multiële regressie uit te voeren. Voordat de analyse is uitgevoerd, zijn de variabelen Autonomie en Leeftijd gecentraliseerd. Hieronder staat per identiteitsstijl de resultaten uitgewerkt.

Informatieve Identiteitsstijl

Het verband tussen de mate van autonomie die jongeren ervaren en de informatieve identiteitsstijl bleek niet significant $R^2 = .003$, $F(2,280) = .370$, $p = .691$ (zie Tabel 1). De verklaarde variantie van de predictor variabele Autonomie is slechts 0,3%, en daarmee zwak. Wanneer de interactieterm wordt toegevoegd aan de regressie analyse, blijkt het verband tussen de mate van

autonomie en de informatieve identiteitsstijl ook niet significant $R^2 = .012$, $F(1,279) = 1.165$, $p = .098$. De moderatieterm levert geen significante bijdrage aan het verklaren van de variantie $R^2 \text{ change} = .010$, $F \text{ change} (2,280) = 2.749$ $p = .098$. De leeftijd van jongeren heeft geen invloed op het verband tussen autonomie en de informatieve identiteitsstijl.

Tabel 1 *Uitkomsten van MRA voor het verband tussen Leeftijd, Autonomie en de Informatieve identiteitsstijl*

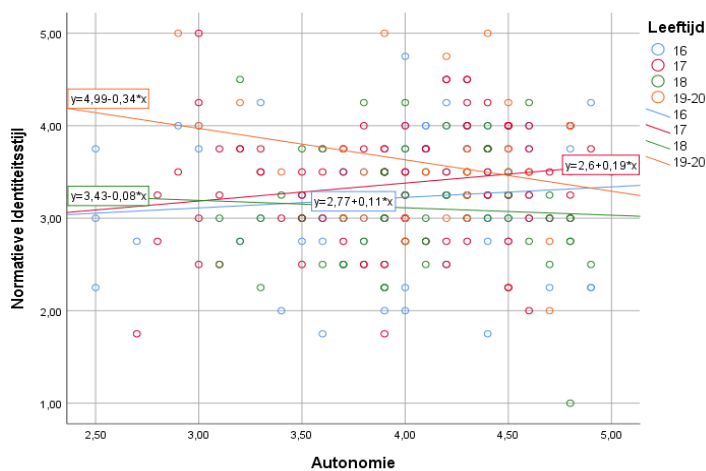
	<i>B</i>	<i>se</i>	β	<i>t</i>	<i>p</i>
<i>Model 1</i>					
Constant	3.707	.517		7.167	.000
Autonomie	.047	.055	.051	.854	.394
Leeftijd	-.004	.030	-.009	-.148	.882
<i>Model 2</i>					
Constant	3.744	.516		7.254	.000
Autonomie	-1.607	.999	-1.744	-1.608	.109
Leeftijd	-.007	.030	-.013	-.225	.822
Interactie	.097	.059	1.798	1.658	.098

Normatieve Identiteitsstijl

Het verband tussen de mate van autonomie die jongeren ervaren en de normatieve identiteitsstijl bleek niet significant te zijn $R^2 = .014$, $F(2,280) = 1.991$, $p = .138$ (zie Tabel 2). De verklaarde variantie van de predictor variabele Autonomie is slechts 1,4%, en daarmee zwak. Wanneer de interactieterm wordt toegevoegd aan de regressie analyse, blijkt het verband tussen de mate van autonomie en de normatieve identiteitsstijl wel significant $R^2 = .028$, $F(1,279) = 2.694$, $p = .045$. De moderatieterm levert een significante bijdrage aan het verklaren van de variantie $R^2 \text{ change} = .014$, $F \text{ change} (2,280) = 4.056$, $p = .045$. Om de interactie verder te kunnen interpreteren is er een scatterplot gemaakt gemarkeerd door de verschillende leeftijden (zie Figuur 1). Wat opvalt is dat voor jongeren van 19 en 20 jaar de score op de normatieve identiteitsstijl afneemt wanneer zij meer autonomie ervaren. De verklaarde variantie van de 19- en 20-jarigen is 17,4% en daarmee sterk. De overige leeftijden hebben een zwakke verklaarde variantie (<3%).

Tabel 2 *Uitkomsten van MRA voor het verband tussen leeftijd, autonomie en de normatieve identiteitsstijl*

	<i>B</i>	<i>se</i>	β	<i>t</i>	<i>p</i>
<i>Model 1</i>					
Constant	2.254	.615		3.667	.000
Autonomie	.068	.072	.055	.933	.386
Leeftijd	.061	.036	.102	1.719	.088
<i>Model 2</i>					
Constant	2.208	.609		3.610	.000
Autonomie	.155	1.488	.127	1,845	.064
Leeftijd	.064	.040	.107	1.709	.068
Interactie	-.328	.178	-.139	-2.056	.049

Figuur 1.

Weergave scatterplot met variabelen Autonomie en Normatieve identiteitsstijl, gemarkeerd door de verschillende leeftijden van de participanten

Diffuse Identiteitsstijl

Het verband tussen de mate van autonomie die jongeren ervaren en de diffuse identiteitsstijl bleek niet significant te zijn $R^2 = .016$, $F(2,280) = 2.241$, $p = .108$ (zie Tabel 3). De verklaarde variantie van de predictor variabele Autonomie is 1,6%, en daarmee zwak. Wanneer de interactieterm wordt toegevoegd aan de regressie analyse, blijkt het verband tussen de mate van autonomie en de diffuse identiteitsstijl ook niet significant $R^2 = .016$, $F(1,279) = 1.495$, $p = .892$. De moderatieterm levert geen significante bijdrage aan het verklaren van de variantie $R^2 \text{ change} = 0$, $F \text{ change} (2,280) = .019$, $p = .892$. De leeftijd van jongeren heeft geen invloed op het verband tussen autonomie en de diffuse identiteitsstijl.

Tabel 3 *Uitkomsten van MRA voor het verband tussen leeftijd, autonomie en de diffuse identiteitsstijl*

	<i>B</i>	<i>se</i>	β	<i>t</i>	<i>p</i>
<i>Model 1</i>					
Constant	1.533	.745		2.059	.040
Autonomie	.009	.079	.007	.117	.907
Leeftijd	.091	.043	.125	2.105	.036
<i>Model 2</i>					
Constant	1.529	.747		2.048	.042
Autonomie	.206	1.446	.154	.143	.887
Leeftijd	.092	.044	.126	2.105	.036
Interactie	-.012	.085	-.148	-.136	.892

Discussie

Dit onderzoek beoogt antwoord te geven op de vraag: ‘Is er een verband tussen de mate van autonomie van jongeren en hun identiteitsstijl, en wordt de sterkte van het verband gemodereerd door leeftijd?’ Er is veel aandacht voor de rol van autonomie op de ontwikkeling van een identiteit en een positief zelfbeeld van jongeren. Er is nog weinig bekend over de rol van leeftijd op dit verband. Daarnaast is uit onderzoek gebleken dat er een verschil is in de ondersteuning die adolescenten nodig hebben om tot een zelfstandige keuze te komen (Kunnen, 2008). Om ouders en scholen richtlijnen te geven voor het begeleiden van de jongeren, is het belangrijk om inzicht te krijgen in de rol die leeftijd speelt in de ontwikkeling van de autonomie en de identiteitsstijl die jongeren hanteren (Erikson, 1967; Kuhnen, 2017; Soenens & Luyckx, 2003).

Voor elke identiteitsstijl zijn er twee onderzoeksvragen beantwoord. De twee onderzoeksvragen waren als volgt: ‘Hangt de mate van autonomie samen met de identiteitsstijlen?’ en ‘Hangt de sterkte van de samenhang tussen de mate van autonomie en de identiteitsstijl van jongeren af van hun leeftijd?’

Informatieve Identiteitsstijl

Er is geen significant verband gevonden tussen de informatieve identiteitsstijl en de mate van autonomie die jongeren ervaren. Deze bevinding is niet conform de literatuur. Verwacht werd dat een grotere mate van autonomie positief samenhangt met een informatief georiënteerde stijl (Luyckx et al., 2013). Passend bij een informatieve identiteitsstijl zouden de jongeren in staat moeten zijn meningen van anderen in perspectief te zien en zelfstandig keuzes te maken, hiervoor is autonomie nodig (Wit, 2012). De resultaten van het huidige onderzoek geven dit verband niet aan. Ook is er geen significant verband gevonden wanneer leeftijd werd toegevoegd aan de analyse. Verwacht werd dat naarmate jongeren ouder worden zij beter in staat zijn weloverwogen keuzes te maken. Wanneer jongeren deze weloverwogen keuzes kunnen maken, zullen zij meer autonomie ervaren.

Een verklaring voor deze bevindingen kan zijn dat jongeren tegenwoordig langer thuis wonen bij hun ouders. Dit kan betekenen dat de rol die ouders hebben op de ontwikkeling van de autonomie veranderd is ten opzichte van een aantal jaren geleden. Volgens cijfers van het CBS uit 2017 blijven jongeren tegenwoordig langer thuis wonen dan vroeger. Jongeren gaan pas rond hun 20^e of nog later uit huis. Dit komt onder andere door het afschaffen van de basisstudentenbeurs en het toenemen van de koopprijs van huizen (CBS, 2019). Wanneer jongeren nog thuis wonen, zullen zij eerder worden gecontroleerd door hun ouders dan wanneer zij al uit huis zijn. Wanneer ouders hun zoon of dochter te veel controleren, kan dit een gevoel van beklemming geven voor de jongere (Baumrind, 2005). De jongere krijgt onvoldoende ruimte de eigen interesses te ontdekken. De ontwikkeling van de autonomie wordt dan beperkt, omdat de jongere minder vrijheid en zelfstandigheid ervaart (Baumrind, 2005).

Het is daarom belangrijk dat ouders zich bewust zijn van de positie die zij innemen ten aanzien van hun zoon of dochter, en deze de ruimte geven de eigen autonomie te ontwikkelen. Wanneer hun zoon of dochter zich volgens de informatieve identiteitsstijlen kan ontwikkelen, vergroot dit de kans op een stevige identiteit en vermindert het de kans op depressie en werkloosheid (Goossens, 1995; Orth, Robins & Widaman, 2012; Van Hoof, 1999).

Normatieve Identiteitsstijl

Er is geen significant verband gevonden tussen de normatieve identiteitsstijl en de mate van autonomie. Dit betekent dat naarmate jongeren meer autonomie ervaren zij zich niet meer of minder volgens de normatieve identiteitsstijl ontwikkelen. Wanneer leeftijd als moderator wordt toegevoegd aan de analyse versterkt dit de relatie tussen de normatieve identiteitsstijl en de mate van autonomie aanzienlijk, waardoor het verband wèl significant wordt. Het is conform de gestelde hypothese dat de samenhang tussen de normatieve identiteitsstijl en de mate van autonomie sterker wordt als deze wordt gemodereerd door leeftijden.

Wanneer dit verband nader wordt bekeken, valt op dat er sprake is van een positief verband voor 16- en 17- jarigen en een negatief verband voor jongeren van 18, 19 en 20 jaar. Dit betekent dat jongeren naarmate zij ouder worden en meer autonomie ervaren, minder volgens de normatieve identiteitsstijl de eigen identiteit ontdekken. Jongeren in de leeftijd van 16 – 17 jaar blijven volgens de normatieve identiteitsstijl de eigen identiteit ontwikkelen, ook wanneer zij meer autonomie ervaren.

Dit betekent dat ouders en onderwijs rekening moeten houden met deze verschuiving in begeleiding van jongeren gedurende de adolescentie. In de vroege adolescentie worden vriendschappen belangrijker (Kroger, 2000; Laursen et al., 2012). Het is daarbij van belang dat jongeren steeds meer autonomie ervaren en de ruimte krijgen zelfstandig keuzes te kunnen maken. Ouders zullen rekening moeten houden met het feit dat jongeren gedurende de adolescentie steeds meer afstand van hen zullen nemen (Kroger, 2000; Oyserman et al., 2012). Door jongeren op school te begeleiden bij het maken van zelfstandige keuzes zal de autonomie zich verder ontplooiën. Naarmate jongeren ouder worden zullen

zij mogelijk overgaan op de informatieve identiteitsstijl, omdat zij op school de vaardigheden hebben geleerd die hiervoor nodig zijn. Het is een mooie ontwikkeling als jongeren, naarmate zij ouder worden, zich kunnen ontwikkelen volgens de informatieve identiteitsstijl. Deze stijl lijdt tot de meest stevige identiteit (Goossens, 1995; Van Hoof, 1999).

Diffuse Identiteitsstijl

Er is geen significant verband gevonden tussen de diffuse identiteitsstijl en de mate van autonomie. Ook werd dit verband niet significant wanneer leeftijd als moderator was toegevoegd aan de analyse. Het verband werd zelfs heel zwak. Deze bevindingen zijn conform de literatuur beschreven in de inleiding (Ermann, 2011). Jongeren met een diffuse identiteitsstijl zijn niet bezig met hun toekomst en het vormen van de eigen identiteit. Deze jongeren hebben moeite met het maken van zelfstandige keuzes (Wit, 2012). Dit verklaart waarom er geen verband is gevonden tussen de diffuse identiteitsstijl en autonomie. Daarnaast kan de diffuse identiteitsstijl zich binnen alle leeftijden van de puberteit voordoen, waardoor leeftijd een mogelijk verband niet beïnvloed.

Dit betekent dat jongeren die zich volgens de diffuse identiteitsstijl ontwikkelen meer begeleiding nodig hebben bij het maken van keuzes dan jongeren binnen de informatieve- en normatieve identiteitsstijl. Door het ondersteunen van de jongeren bij het maken van keuzes, zal het gevoel van autonomie mogelijk groeien. In het begeleiden van de jongeren kunnen scholen een belangrijke rol spelen. Dit zal leiden tot een stevigere identiteitsontwikkeling en deze is belangrijk voor de toekomst van de adolescenten.

Beperkingen

Het onderzoek kent enkele beperkingen. Een eerste beperking is dat het merendeel van de participanten van het onderzoek 17 jaar was. Er namen slechts 12 jongeren in de leeftijd van 20 jaar deel aan het onderzoek. De verdeling van de leeftijden was scheef. De resultaten van dit onderzoek zijn dan ook niet generaliseerbaar naar de gehele Nederlandse jongeren populatie. In een volgend onderzoek kan hier rekening mee worden gehouden door gericht op zoek te gaan naar jongeren ouder dan 18 jaar.

Een tweede beperking van het onderzoek is dat de werving van participanten voornamelijk in de regio Zuid-Holland en Noord-Holland heeft plaatsgevonden. Bij vervolgonderzoek is het waardevol ook jongeren uit andere delen van Nederland te laten deelnemen aan het onderzoek, om een beter beeld te krijgen van de gehele Nederlandse jongeren populatie. Jongeren die wonen in het oosten van het land verwerven mogelijk op een andere manier hun identiteit dan jongeren uit het westen. Ook kan multiculturaliteit een rol spelen. Uit onderzoek blijkt dat er in het westen van Nederland meer jongeren met een multiculturele achtergrond wonen dan in het oosten van het land (Bijker, Haartsen & Strijker, 2013). Om het onderzoek generaliseerbaar te maken voor de gehele Nederlandse jongeren populatie, is het belangrijk het onderzoek bij jongeren verdeeld over heel Nederland uit te voeren.

De laatste beperking is de wijze waarop de vragenlijsten van dit onderzoek zijn afgenomen. De vragenlijsten zijn namelijk digitaal afgenomen en uit onderzoek van Stieger en Reips (2010) blijkt dat het digitaal invullen van een vragenlijst tot minder betrouwbare resultaten leidt. Respondenten die digitaal een vragenlijst invullen lezen over het algemeen de vragen minder goed en gaan sneller door een vragenlijst heen (Stieger & Reips, 2010). Hierdoor neemt de kans op het foutief interpreteren van de vraag en daarmee het incorrect invullen van het antwoord toe. Dit zou mogelijk gebeurd kunnen zijn bij de participanten die de vragenlijsten voor dit onderzoek ingevuld hebben.

Vervolgonderzoek

Vervolgonderzoek is nodig omdat niet duidelijk gebleken is wat het verband tussen autonomie, identiteitsstijlen en leeftijd precies betekent voor de Nederlandse jongeren populatie. Verwacht wordt dat de mate van autonomie die jongeren ervaren mogelijk wordt beïnvloed door de woonsituatie van de jongeren. Hier kan rekening mee worden gehouden bij vervolgonderzoek, door ook de woonsituatie in kaart te brengen en dit mee te nemen in de analyse. Ook is het belangrijk dat er bij vervolgonderzoek rekening gehouden wordt met het verzamelen van informatie bij jongeren verspreid door heel Nederland. Hierdoor kan het onderzoek gegeneraliseerd worden voor de gehele Nederlandse jongeren populatie. Door beter inzicht te krijgen in deze belangrijke ontwikkeling, kunnen ouders en docenten handvatten gegeven worden om de jongeren beter te informeren en te begeleiden.

Conclusie

Een van de belangrijkste ontwikkelingen die jongeren doormaken gedurende de adolescentie is het ontwikkelen van een passende identiteit (Erikson, 1968). Door scholen en ouders de juiste handvatten te geven, kan deze ontwikkeling in goede banen worden geleid. Het is aan de scholen en ouders om de jongeren te ondersteunen bij het aanleren van de vaardigheden die nodig zijn om weloverwogen keuzes te kunnen maken. Uit onderzoek is gebleken dat de informatieve identiteitsstijl leidt tot de meest stevige identiteit (Goossens, 1995; Van Hoof, 1999). Dit neemt niet weg dat de andere identiteitsstijlen geen goede basis vormen voor een stevige identiteit. De resultaten uit dit onderzoek scheppen namelijk de verwachting dat jongeren zich eerst volgens de normatieve identiteitsstijl ontwikkelen, maar naarmate zij ouder worden mogelijk overgaan op een andere identiteitsstijl. Als de overgang van identiteitsstijlen soepel verloopt, zal dit leiden tot een stevige eigen identiteit, welke essentieel is voor de toekomst van de adolescenten.

Referentielijst

- Baumrind, D. (2005). Patterns of parental authority and adolescent autonomy. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 108, 61-69
- Berzonsky, M. D. (1989). Identity style and coping strategies. *Journal of Personality*, 60, 771–788
- Berzonsky, M., Soenens, B., Luyckx, K., Smits, I., Papini, D., & Goossens, L. (2013). Development and validation of the revised Identity Style Inventory (ISI-5): factor structure, reliability, and validity. *Psychological Assessment*, 25, 893-904
- Bijker, R., Haartsen, T., & Strijker, D. (2013). Different areas, different people? Migration to popular and less popular rural areas in the Netherlands. *Population, Space and Place*, 5, 580-593
- Bonetti, L., Campbell, M., & Gilmore, L. (2010). The relationship of loneliness and social anxiety with children's and adolescents' online communication. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 13, 279-285
- Boyd, D. (2007). Why youth heart social network sites: The role of networked publics in teenage social life. In D. Buckingham (Ed.), *Youth, identity, and digital media* (pp. 119 – 142). Cambridge: The MIT press
- Burrow, A., & Rainone, N. (2017). How many likes did I get? Purpose moderates links between positive social media feedback and self-esteem. *Journal of Experimental Social Psychology*, 69, 232-236
- CBS. (2019). Studerende én werkende jongeren gaan later uit huis. Geraadpleegd op 9 mei 2019. Opgehaald van CBS: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2019/06/studerende-en-werkende-jongeren-gaan-later-uit-huis>
- Crone, E. (2009). *Het puberende brein: over de ontwikkeling van de hersenen in de unieke periode van de adolescentie*. Amsterdam: Bert Bakker
- Eckert, P. (1988). Adolescent social structure and the spread of linguistic change. *Language in Society*, 17, 183 – 207
- Erikson, E. (1968). *Identity, youth and crisis*. New York: Norton.
- Ermann, M. (2011). Identität, Identitätsdiffusion, Identitätsstörung. *Psychotherapeut*, 56, 135 - 141
- Goossens, L., & Phinney, J. S. (1996). Identity, context and development. *Journal of Adolescence*, 19, 491-496
- Jenkins-Guarnieri, M., Vaughan, A., & Wright, S. (2015). Development of a Self Determination measure for college students: Validity evidence for the basic needs satisfaction at college scale. *Counseling and Development*, 48, 266–284
- Kenrick, D. T., Neuberg, S. L., & Cialdini, R. B. (2010). *Social Psychology*. Boston: Pearson Education.

- Kroger, J. (2000). *Identity development: Adolescence through adulthood*. Thousand Oaks: SAGE publications.
- Kroger, J. (2007). Why is identity achievement so elusive? *Identity*, 7, 331-348
- Kuhnen, T. (2017). Philosophy teaching and the constitution of personal identity: Formation, autonomy and gender. *Perspectiva*, 35, 1026-1044
- Kunnen, E., Holwerde, N., & Bosma, H. (2008). *Studiekeuzeproblemen bij adolescenten en jongvolwassenen. Loopbaanleren: Onderzoek en praktijk in het onderwijs*. Apeldoorn: Garant
- Laursen, B., Hafen, C., Kerr, M., & Stattin, H. (2012). Friend influence over adolescent problem behaviors as a function of relative peer acceptance: To be liked is to be emulated. *Journal of Abnormal Psychology*, 121, 88 – 94
- Luckas, A., Romo, L., Brumboiu, I., Boussouf, N., Kern, L., Tavolacci, M., & Ladner, J. (2017). Burn out in university students: an international multi-institutional study. *The European Journal of Public Health*, 27, 347 – 354
- Luyckx, K., Klimstra, T. A., Duriez, B., Van Petegem, S., Beyers, W., & Teppers, E. (2013). Personal identity processes and self-esteem: Temporal sequences in high school and college students. *Journal of Research in Personality*, 47, 159-170
- Marcia, J. E. (1980). Identity in adolescence. In J. Adelson (Ed.), *Handbook of Adolescent Psychology*, (pp. 159-187). New York: Wiley.
- Mason, M.F., Dyer, R., & Norton, M.I. (2009). Neural mechanisms of social influence. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 110, 152-159
- Moore, D., & Mc Cabe, P. (2014). *Introduction to the Practice of Statistics*. New York: W.H.Freeman & Co Ltd
- O’Keeffe, G., & Clarke-Pearson, K. (2011). The impact of social media on children, adolescents and families. *The American Academy of Pediatrics*. 127, 1 – 7
- Orth, U., Robins, R., & Widaman, K. (2012). Life-span development of self-esteem and its effects on important life outcomes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 102, 1271-1288
- Oyserman, D., Elmore, K., & Smith, G. (2012). Self, self-concept and identity. In M. R. Leary & J. P. Tangney (Eds.), *Handbook of self and identity* (pp. 69-104). New York, NY: Guilford Press.
- Pelling, E., & White, K. (2009) The theory of planned behavior applied to young people’s use of social networking web sites. *CyberPsychology & Behavior*, 12, 755–759
- Prinsen, F., De Haan, M., & Leander, K. (2015). Networked identity: how immigrant youth employ online identity resources. *Young*, 23, 19 – 38
- Ramey, H., Rose-Krasnor, L., & Lawford, H. (2017). Youth–Adult Partnerships and Youth Identity Style. *Youth Adolescence*, 46, 442–453
- Reinders, F. (2017). Erikson en het gevoel van identiteit. *Pedagogiek in Praktijk*, 95, 29 – 33

Schouten, A. P., Valkenburg, P. M., & Peter, J. (2007). Precursors and underlying processes of adolescents' online self-disclosure: developing and testing an 'Internet-attribute-perception' model.

Media Psychology, 10, 292–315

Sebastian, C., Burnett, S., & Blakemore, S.-J. (2008). Development of the self-concept during adolescence. *Trends in Cognitive Sciences, 12*, 441-446

Sheldon, M. (1995). Creativity and Self-Determination in Personality, *Creativity Research Journal, 8*, 25 – 36

Sheldon, K.M., Ryan, R., & Reis, H.T. (1996). What makes for a good day? Competence and autonomy in the day and in the person. *Personality and Social Psychology Bulletin, 22*, 1270 – 1279

Soenens, Y., Berzonsky, M., Steenkiste, M., Beyers, W., & Goossens, L. (2005). Identity styles and causality orientations: In search of the motivational underpinnings of the identity exploration process. *European Journal of Personality, 19*, 427–442

Soenens, B., & Luyckx, K. (2003). Nieuwe ontwikkelingen in onderzoek naar identiteitsvorming. *Kind en Adolescent, 4*, 188-199

Stern, D. (2004). The present moment as a critical moment. *Negotiation Journal, 20*, 365 – 372

van Hoof, A. (1999). The identity status field re-reviewed: An update of unresolved and neglected issues with a view on some alternative approaches. *Developmental Review, 19*, 497-556

Wit, F. (2012). Autonomie: Een zorgelijk begrip? *Tijdschrift voor Psychiatrie, 54*, 583-592